

Trồng Lan *Dendrobium unicum* - Đơn Cam

Lần đầu tôi thấy cây lan xinh xắn *Dendrobium unicum* (Đãng lan Đơn Cam) cũng là lần đầu tiên tôi đến ghé đến vườn lan Florida Native Orchids Nursery vào hai chục năm về trước.

Khi đó vào khoảng cuối tháng sáu, bước chân vào greenhouse là tôi thấy giò lan này ngay, cả bụi lan chỉ nhỏ to hơn bàn tay, đếm được hơn chục cành, dài độ hơn một tấc. Không có một chiếc lá nhưng thay vào đó là hơn trăm chiếc nụ dài màu xanh và cỡ năm chục đóa hoa đang nở có màu

cam óng ả. Đứng ngắm cây lan thật lâu mà vẫn chưa thấy bóng dáng chủ nhân của vườn lan là ông Bud Spence đâu cả. Càng ngắm càng mê, mắt không rời cây lan, tôi nhủ thầm giá nào mình cũng phải mua cây này. Khi ông Bud xuất hiện đón khách với nụ cười trên môi, tôi hỏi giá để mua thì ông chỉ vào cái bảng tên màu đỏ giải thích là cây này “Not for Sale” có nghĩa là “Không Bán”. Ngoài cái thẻ màu đỏ còn có cỡ năm cái thẻ màu trắng, trên đó tôi

đọc thấy có tên, số nhà và số điện thoại, ngày tháng năm của nhiều người khác nhau. Ông nói nếu tôi thích cây này quá hãy làm như thế, viết những chi tiết này trên thẻ màu trắng (sau này để ý tôi thấy thẻ màu trắng và bút chì chỗ nào cũng có trong vườn lan để khách hàng cần dùng là có ngay tại chỗ) rồi treo vào cây lan, vài tháng nữa ông chia ra rồi sẽ gửi giấy hoặc gọi điện thoại cho biết mà đến lấy. Tôi thất vọng tràn trề nhưng mê cây lan nên cũng hí hoáy làm theo một cách uể oải với một chút hy vọng rất mong manh, hay có thể nói là không có chút hy vọng nào.

Vài tháng sau, tôi nhận được thư của ông Bud báo tin là ông đã có cây *Den. unicum* rồi, tôi có thể đến lấy. Vì vườn chỉ mở cửa từ 12 giờ trưa đến 6 giờ chiều, nên cuối tuần tôi mới ghé vườn được. Ông Bud làm ăn thông thả tà tà như vậy vì ông là một nhà giáo đã về hưu, sống thanh nhàn với một người đàn ông trẻ hơn tên là Larry trong một căn nhà nhỏ, xinh, nằm cạnh ba cái greenhouses lớn, trong một khu vườn rộng được bao bọc bằng nhiều cây sồi lâu năm. Hai người mỗi ngày dắt nhau đi ăn trưa xong rồi mới trở về mở cửa vườn lan ra bán đến 6 giờ chiều, rồi lại dắt nhau đi ăn tối ở ngoài, cuộc sống thật là thần tiên cho hai người yêu nhau và yêu lan.

Larry chết trẻ mười năm trước đây, hai năm sau lại đến lượt ông Bud ra đi. Vườn lan thì tuần trước tôi mới đọc thấy cái quảng cáo là cần bán hết lan để đóng cửa tiệm. Tin này cũng làm tôi buồn hết mấy ngày vì vườn lan này chứa khá nhiều những kỷ niệm của tôi với lan kể từ những ngày mới tập tễnh chơi lan cho đến ngày dọn nhà lên Seattle. Bây giờ thật là không còn gì nữa, nếu có ghé vườn lan cũ thì chỉ có vườn không, nhà trống và những giọt nắng lung linh bên thềm nhà.

*Còn lại trong tôi... Còn lại trong anh...
Giọt nắng lung linh, giọt nắng lung linh bên thềm.
Một sớm mai kia chợt thấy hư vô trong đời,
Người vẫn đâu đây, người cũng đã như xa rồi, chỉ là thế thôi.
(Giọt nắng bên thềm - Thanh Tùng)*

Tôi đến nhận cây lan *Dendrobium unicum*, nhìn cây lan chỉ có 3 cọng gắn trên miếng gỗ nhỏ,

một cọng dài bằng ngón tay út, còn hai cọng kia chỉ dài bằng hai đốt ngón tay. Tôi chán nản lắm nhưng cũng phải mua vì lúc đó chẳng biết tìm cây này ở đâu. Mang cây lan về, ngày đêm chăm sóc cũng không thấy mầm sống nào xuất hiện. Rút cục cây lan chỉ sống với tôi được một mùa Xuân và một mùa Hạ mà thôi. Vậy mà vẫn chưa chừa, một lần tôi đi đến vườn lan này với cô Kim, thấy ở góc greenhouse có cây Dendrobium Gattou Sunray đẹp mê hồn đầy những cánh hoa màu vàng mắt đen, hai đứa tôi lại thi nhau lấy thẻ trắng và bút chì ghi tên để gắn vào cây lan, mong rằng sẽ được vài nhánh.

Mấy tháng sau có giấy gọi, tôi đến nhận lan ngay. Cây của tôi trông không đến nỗi tệ, nhưng cây của cô Kim thì chỉ được ba nhánh ngắn ngủi khô khan. Sáng hôm sau vào sở tôi vội vàng bảo cô Kim là đừng nên đến lấy lan làm gì, vì mang cây lan này về thì cô Kim với lan sẽ như mấy câu thơ này trong bài thơ Giục Giã của thi sĩ Xuân Diệu:

*Trong gặp gỡ đã có mầm ly biệt.
...nhưng đôi ngày, tình mới đã thành xưa.*

Từ khi biết được *Dendrobium unicum*, khi nào có dịp đi những Orchids Show hay thăm những vườn lan tôi lúc nào cũng tìm xem có cây này không để mua. Một lần đi Orchid Show gặp được một cây ở cửa hàng Camp Lot-a-Noise, tôi vội vàng mua ngay. Rồi cuối tuần sau đó chị Thảo với tôi lần mò qua đến tận vườn, thêm được một cây nữa. Hai cây này cũng được gắn vào vỏ cây, mỗi cây được ba đến bốn nhánh. Quý lắm nên tôi chăm sóc kỹ lưỡng đúng theo lời dặn của người bán là khi nào trời nóng thì tưới năm lần một tuần, trời mát thì chỉ tưới ba lần thôi, mùa Đông thì phải cho cây nghỉ bớt tưới thì mới ra hoa được. Tôi làm đúng y như vậy nhưng cuối cùng hai cây của Camp Lot-a-Noise cũng tàn theo mùa Đông.

Lần khác, chúng tôi tìm được Louis Del Favero Orchids (xin vào hoalanvietnam.org đọc [Hoàng Thảo Trúc Đen](#) và [Hoàng Thảo Hải Nam](#)). Ông này thì có lan nhiều vô số, người nào mê lan mà lọt vào đây thì phải mất ít nhất vài tiếng đồng hồ cộng thêm năm trăm đến một ngàn đô la cũng chưa thoả mãn, bước chân ra về chắc chắn là vẫn còn tiếc nuối. Thấy một mảng lưới dài mọc khoảng một trăm cây *Den. unicum* tôi đến chọn ngay hai cây tốt nhất. Máy cây này cũng chỉ có ba bốn nhánh được gắn trên vỏ cây như mấy cây tôi đã làm chết mua của ông Bud và Camp Lot-a-Noise, nhưng có lá xanh và rễ mọc ra bám vào vỏ cây. Tôi muốn lấy thêm vài cây nữa nhưng túi tiền không cho phép, hơn nữa phải để dành tiền để mua nhiều loại lan khác đây

dây ở ngoài kia đang mời mọc. Lúc ra về tôi hỏi ông Louis cách trồng thì ông ta bảo là loại này thích ở trong mát nhưng có nhiều ánh sáng, có nghĩa là không thích ánh nắng trực tiếp chiếu vào, và mùa Đông bớt tưới nhưng độ ẩm phải luôn luôn trên 50%. Tôi mang hai cây *Den. unicum* về treo ngay trên cây bưởi chỗ gần gốc để lấy độ ẩm từ thân cỏ, có ánh sáng nhiều và chỉ có nắng buổi sáng độ 3 tiếng đồng hồ, cứ thấy khô là tưới ngay. Lần này tôi giữ được mấy cây này và cứ tháng năm là mỗi cây nở được chục cái hoa nhờ làm theo lời dặn của Louis.

Một lần vào đầu mùa Hè, mùa này ở Florida nóng lắm. Năm giờ sáng mở cửa ra đi làm là hơi nóng hắt vào mặt. Đậu xe ngoài nắng là trước khi ngồi vào xe phải mở cửa cho hơi nóng bay bớt đi rồi mở máy lạnh một hai phút mới chịu được. Cuối tuần muốn làm vườn tôi hay giậy sớm, xuống bếp nấu thức ăn để sẵn rồi mở đèn sáng trong vườn tưới tắm, săn sóc mấy cây lan trước. Độ 11 giờ trưa là không thể nào ở ngoài vườn được, mặc dù vườn này có nhiều bóng mát nhưng sức nóng vẫn gay gắt, phải vào trong nhà có máy lạnh ngủ trưa hay đọc sách rồi chờ đến chiều mát trời lặn mới dám ra vườn tiếp tục công việc bỏ dở.

Hôm đó là ngày chủ nhật, tôi cũng theo thường lệ giậy thật sớm tiếp tục tưới và thay chậu mấy cây lan đang làm dở tối hôm trước. Trước khi bắt tay vào làm vườn tôi nấu hấp một đĩa bánh dày lớn, kẹp với giò lụa làm sẵn hôm qua để sẵn ăn suốt ngày cho tiện. Vì trời nóng không dám đựng đến những món nước bốc khói lên nghi ngút. Bánh dày thì chỉ cần hấp chừng 10 phút là xong, không bị đứng cạnh bếp lâu, ăn nguội thì càng ngon nên mùa Hè tôi hay làm bánh này, xôi bắp, xôi xoài hoặc wonton ăn với nước sốt cay cay, chua ngọt để tránh nóng được chừng nào hay chừng ấy. Chị Thảo thì từ sáng đã lên đường đi chơi với cô bạn Mary, hai người này hay rủ nhau đi chơi ở những thành phố nhỏ lân cận nằm dọc theo những con đường nhỏ mà ngày nay vì có xa lộ nên ít người dùng đến. Ở những thành phố này hay có những cửa hàng bán đồ cổ và đồ cũ. Chị Thảo thì đi tìm đồ sứ xanh trắng còn Mary thì mê đi tìm những chùm đèn treo trên trần nhà (chandelier), tháng nào hai người cũng rủ nhau đi ít nhất là một lần.

Có thức ăn để sẵn rồi, tôi hăng hái bắt tay vào làm vườn, vì làm không nghỉ tay để chạy đua với cái nóng nên đến trưa là mệt nhoài người. Tôi rút lui vào trong nhà tắm gội, ăn trưa xong là trèo lên giường ngủ một giấc. Đến lúc giật mình thức giấc vì có tiếng gõ cửa phòng, chị Thảo đứng ngoài nói là xuống phụ chị mang cây vào. Tôi uống nước xong chạy ra trước nhà thì thấy trên thảm cỏ dưới gốc cây bã đậu (Jamaican dogwood) bao nhiêu là lan, đủ mọi thứ lan nằm ngổn ngang, cây nào cũng lớn kiêu được trồng lâu từ năm năm đến hai chục năm. Chị Thảo đó tôi thử đoán xem hôm nay chị tiêu bao nhiêu tiền. Tôi nói ít nhất là phải 2 ngàn đồng. Chị bảo cả tiền ăn sáng, ăn trưa, và đám lan này nữa chị chỉ tiêu đúng 2 trăm đồng không hơn một xu nào. Tôi nghe mà không tin ở tai mình, tưởng đang ngủ say bị đánh thức dậy bất thình lình chưa tỉnh hẳn nên

nghe lầm. Thấy tôi bàng hoàng chị mới nói là đang đi trên đường, chị thấy có cái garage sale, nhìn loáng thoáng có mấy cây treo. Chị bảo Mary ghé lại, ai ngờ những cây treo này là toàn lan và lan, ngoài ra còn những cây lan trồng trong chậu. Nhìn giá thì chỉ có 5 đồng một cây, chị nói chị vội vàng lấy hết không cần biết, chuyện nhận diện lan để tôi tính sau. Lan này là của bà hàng xóm của người bán vừa mới qua đời. Con của bà cụ ở xa nhờ vợ chồng ông này bán tổng bán tháo hộ nên chị Thảo mới hên gặp được như vậy. Vợ chồng ông ta còn khoe là vẫn còn một ít lan ở nhà nữa nhưng hôm nay không cho chị Thảo về nhà được vì bận bán hàng, và có ghi địa chỉ và số điện thoại để chị Thảo ghé sau.

Để lấy sức mang lan vào vườn sau tôi đi xuống bếp định làm hai ly trà đá thật lớn cho hai chị em thì thấy ở trước cửa bếp có treo một cây lan màu cam. Vợ vàng đi đến gần thì ra đó là một bụi *Dendrobium unicum* thật lớn có cả mấy trăm cái hoa màu quít chín. Chị Thảo nói cây này chị phải trả 10 đồng, chị nói nếu người bán nói một trăm chị cũng mua. Chị phải ôm riêng cây này trên xe, xe ngừng là đi thẳng ra sau vườn treo ở bếp cho tôi ngạc nhiên thất kinh luôn. Tôi nhận thấy cây *Den. unicum* chị Thảo mới mua về này được trồng trong chậu lưới nhựa đen trong chứa vỏ cây trộn lẫn đá bọt (pumice) lỏng lẻo chứ không ém chặt. Lối trồng này khác với những cây *Den. unicum* tôi có trước đây, cây nào cũng được gắn trên vỏ cây. Hai chị em đứng ngắm cây *Den. unicum* một trận rồi tôi bảo chị Thảo vào trong nhà nghỉ cho mát để tôi ra mang lan vào một mình cũng được.

Nhìn đám lan chị Thảo mới mang về tôi khỏe hẳn lên, quên cả nóng. Tôi nhả nha ra đằng trước mang từng cây một vào, vừa đi vừa ngắm. Trước hết tôi mang mấy cây có thân treo dài xuống như: Hoàng thảo Giả Hạc (*Dendrobium anosmum*), Hoàng thảo Hạc Vỹ (*Dendrobium aphyllum*), cẩn thận treo dưới nhánh cây. Treo xong còn đứng ngắm một hồi rồi mới tiếp tục ra mang những

cây Hoàng thảo Long Nhân (*Den. fimbriatum*), Hoàng thảo Nghệ Tâm (*Den. loddigesii*), Hoàng thảo Thạch Học (*Den. nobile*), Hoàng thảo Báo Hỷ (*Den. secundum*), *Den. smiliae*, *Cattleya aurantiaca*, *Cattleya labiata*, *Maxillaria picta*, *Gongora maculata*, *Angraceum eburneum*... Bộ sưu tập lan của cụ già vừa qua đời này không thiếu thứ gì. Mất hơn một tiếng đồng hồ tôi mới treo xong gần 40 giò lan, cây nào cây nấy mạnh khỏe và tươi tốt. Sau đó tôi đi lấy vòi nước tưới đẫm hết cả vườn lan vì giò này mặt trời cũng mới vừa lặn, hơi nóng cũng đã bớt dần. Bữa cơm chiều tôi nấu cho nhà tôi tô canh tập tàng với tôm tươi. Tôi với chị Thảo mỗi đứa húp vội một chén canh nhỏ cho có lệ rồi mang một đĩa bánh dày kẹp giò lụa ra sân sau vừa ăn, uống trà đá vừa mê mẩn ngắm đám lan chị Thảo mới mua, nhất là cây *Den. unicum* treo ngay trước mặt.

Tuần sau mới thứ tư chị Thảo đã gọi điện thoại cho hai vợ chồng người bán garage sale xin được vào greenhouse. Họ nói không còn nhiều như hôm trước nhưng nếu không ngại đường xa thì cứ việc ghé. Chúng tôi hẹn ngày chủ nhật sẽ lên, không rủ chị Vân và cô Kim vì nghĩ không còn nhiều để mua, sợ đi mất thì giờ. Sáng chủ nhật chị Thảo và tôi lên đường, theo lời chỉ dẫn chúng tôi đi hết đường lớn rồi đi vào đường đất trong làng. Đường không bằng phẳng, thỉnh thoảng lại có những con dốc nhỏ vừa đủ điểm thêm tí duyên dáng cho con đường thơ mộng, hai bên có những cánh đồng hoa dại màu trắng, màu vàng, màu hồng, màu tím, màu xanh lơ, vì là mùa Hè nên những cái ao chen chúc những bông hoa súng, hoa sen, hoa lục bình. Thỉnh thoảng mới có một trang trại thường là sơn màu đỏ nằm giữa những rặng phi lao hay những cây sồi già mấy trăm năm, cảnh đẹp như những bức tranh của họa sĩ Pháp nổi tiếng Claude Monet. Tôi lái xe thật chậm để thưởng thức bức tranh có một không hai này. Chị em tôi bảo nhau nếu không mua được cây lan nào cũng thấy thú rồi.

Chị Thảo còn bảo là chúng tôi sẽ như Lưu Nguyễn lạc vào cõi Thiên Thai nếu như bây giờ bên vệ đường xuất hiện một cái quán nhỏ có bán canh bún nấu riêu cua cho chúng tôi ăn sáng, rồi sau đó có thêm cốc chè đậu đen nấu thật nhừ ăn với đá bào để tráng miệng. Nhắc canh bún tôi thèm

quá, nhớ lại nồi canh bún hấp dẫn ở chợ Đa Kao hồi xưa mà bà bán hàng chỉ bắt đầu bán vào 2 giờ chiều. Nhìn bà bán hàng múc một muôi canh bún vào tô, sau đó điểm ngay một mảng riêu cua đồng, hai miếng cà chua đỏ ối được chan ngay trên riêu cua. Sau đó, bà buông cái muôi xuống, gắp một nhúm rau muống luộc cắt ngắn hay một nhúm rau dút (không phải ngày nào cũng có rau dút) bỏ vào tô rồi chấm dút bằng một muống hành lá chiên vàng đậm trước khi đưa tô bún cho khách. Bà làm tô bún trong im lặng, với một vẻ mặt nghiêm trang và hai cánh tay đều đặn nhịp nhàng lên xuống như một nhạc trưởng đang say sưa điều khiển một ban nhạc. Khách hàng cũng chăm chỉ lặng lẽ theo dõi hai cánh tay của bà một cách say sưa không kém.

Còn chè đậu đen tôi mới chợt nhớ ra lúc chúng tôi còn nhỏ vào mùa hè nóng nực, U tôi hay hầm chè đậu đen thật nhừ, rồi phơi sương qua đêm, trưa ngày hôm sau mới được ăn. U tôi bảo làm vậy ăn cho mát.

Đến nơi đã thấy bà Joy với ông David là cặp vợ chồng chị Thảo mua lan tuần trước đứng chờ trước cửa một căn nhà nhỏ, nhưng cây cỏ chung quanh được săn sóc gọn gàng. Chúng tôi được dẫn qua cái greenhouse của căn nhà kế bên, bước vào trong là biết ngay chỗ này đã lâu không có người săn sóc, những cây lan còn sống được đến nay có lẽ là nhờ hệ thống tưới tự động được gắn rất kỹ càng và công phu. Lan trong này xơ xác tiêu điều không còn nhiều, nhưng ở xa ở cuối greenhouse tôi lại thấy một cây *Den. unicum* nữa đang khoe màu cam rực rỡ trong khung cảnh buồn bã này. Cạnh đó là 3 vĩ Hoàng thảo Vẩy Rồng (*Den. aggregatum*) tốt ơi là tốt, 4 bụi lan này nằm trên một cái bàn thấp nhưng rộng có thể chứa được mấy chục vĩ lan như vậy. Cây *Den. unicum* này cũng được trồng trong giỏ nhựa y hệt như cây đã có ở nhà. Chúng tôi lấy hết những cây lan này, sau đó la cà thêm hơn một tiếng đồng hồ nữa và trả hết 300 đô la. Chúng tôi có thêm được một mớ lan nữa chất đầy xe vì toàn là những cây lớn và già. Ngoài bụi *Den. unicum* và 3 vĩ *Den. aggregatum*, chúng tôi còn được một cây lan Bọ Cạp (*Arachnis flos-aeris*) cao gấp 3 lần chúng tôi đứng đến nóc greenhouse, cây này cũng đang nở hoa. Ngoài ra còn có mấy cây Schomburgkia, mấy cây Epidendrum, mấy cây Oncidium (“butterfly orchid”), Bulbophyllum, Cirrhopetalum, *Maxillaria grandiflora*, Promenaea...

Chuyến đó nhờ tình cờ mà tôi được thừa hưởng một bộ sưu tập lan quá đầy đủ cho một người chơi lan tài tử như tôi. Người sành chơi lan đến thăm vườn của tôi tưởng nhìn những cây lan này chắc tưởng tôi là một người chơi lan gạo cội có những cây lan này lâu lắm rồi. Được bao nhiêu là lan quý, rất quý vì không có một cây nào mất bằng tên, nhờ đó mà tôi tra cứu học hỏi được biết bao nhiêu về lan từ mớ lan này. Và tôi cưng nhất là hai cây *Den. unicum*. Tôi cứ treo ở chỗ thật sáng, tránh nắng trưa và chiều. Mùa Hè có khi tôi tưới đến hai lần nếu thấy vỏ cây khô, mùa Đông sách vỏ dạn không nên tưới nhiều nhưng tôi vẫn tưới mỗi ngày một lần khi thấy thân cây lan hơi nhăn lại. Cứ trồng theo kiểu này, có nghĩa là canh cho vỏ cây trồng lan lúc nào cũng ẩm suốt năm. Tôi đã giữ được hai cây lan này trên mười năm và dĩ nhiên khi dọn nhà lên Seattle tôi không quên mang theo. Năm kia vì lan già quá, có nhiều cành khô chết, đến mùa Xuân không thấy đâm chồi nảy lộc nên tôi chia ra làm 8 giò nhỏ, cũng dùng vỏ cây khô và đá bọt, và tưới mỗi ngày. Tháng 6 năm ngoái đã nở nhiều hoa và những cây lan nhỏ thấy như lớn lên được một chút chứ không đậm chân tại chỗ như cây mẹ.

Và mùa Xuân năm nay, bắt đầu từ cuối tháng Tư những cây *Den. unicum* này đã lại bắt đầu có những chấu nhỏ màu xanh, lá cây nảy ra từ những thân cành gãy guộc mảnh mai màu nâu đậm. Sau đó sẽ là những cánh hoa màu cam óng ả dịu dàng như một chiếc khăn choàng cổ nhỏ bằng lụa của mỹ nhân nở bừng lên để đón chào mùa Hè rực rỡ, thoang thoang mùi thơm như mùi quả đào chín. Tôi đã nhủ thầm là nếu hoa chưa kịp nở vào cuối tháng sáu trước khi tôi đi nghỉ hè ở Oregon thì tôi sẽ mang hết mớ *Den. unicum* này đi để ngắm, cho bồ công chăm sóc từng ngày,

đúng như các cụ ngày xưa hay nói là người thật sự yêu hoa là khi hoa nở chỉ muốn kê giường nằm cạnh hoa mà ngủ.

Và dưới đây là cách trồng *Dendrobium unicum* của tôi trên 10 năm nay:

- Trồng trong giỏ thoáng.
- Vật liệu là vỏ cây và đá bọt.
- Treo chỗ nhiều ánh sáng, nếu có nắng trực tiếp thì chỉ cần nắng buổi sáng độ 4 tiếng.
- Chịu lạnh đến 40 độ F như *Den. nobile* và *Den. hancockii*.
- Tưới mỗi ngày một lần vào mùa Hè, 3 lần một tuần vào mùa Đông. Quan trọng giữ cho vỏ cây trồng lúc nào cũng ẩm.
- Bón phân cho hoa một tuần một lần vào đầu mùa Xuân, tưới phân cho lá sau khi hoa tàn. Mùa Đông nghỉ không bón phân.

6/2011

Phạm Hảo - Seattle